

मेधातिथिः काण्वः। विश्वे देवाः (विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निः), ३

इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्राग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः, १० विश्वदेवाग्नीन्द्रवायुमित्रधामानि, ११ अग्निः। गायत्री

ऐभि॒रग्ने॒ दुवो॒ गिरो॒ विश्वे॒भिः॒ सोम॑पीतये। दे॒वेभि॑र्याहि॒ यक्षि॑ च॥ १ ॥०१४ ॥०१

अग्ने। एभिः- एताभिः। विश्वेभिः- सर्वाभिः। देवैः- द्योतनशक्तिभिः। सोमपीतये- रसानुभवाय।

दुवः- परिचर्याम्। गिरः- मन्त्रान्। आ याहि- आगच्छ। यक्षि च- यज च॥१॥

आ त्वा॒ कण्वा॑ अहूषत॒ गृणन्ति॑ विप्र॒ ते धियः॑। दे॒वेभि॑रग्न॒ आ ग॑हि॥ १ ॥०१४ ॥०२

विप्र- मेधाविन्। त्वा- भवन्तम्। कण्वाः- मन्त्रविदः। कण शब्दार्थे। आ अहूषत- आह्वयन्ति।

ते- भवतः। धियः- धारणाः। गृणन्ति- मन्त्रान् जपन्ति। गृ शब्दे। अग्ने। देवेभिः- देवताशक्तिभिः। आ गहि- आगच्छ॥२॥

इन्द्र॒वायू॒ बृह॒स्पति॑ मि॒त्राग्निं॑ पू॒षणं॑ भ॒गम्। आ॒दि॒त्यान्मा॑रु॒तं ग॒णम्॥ १ ॥०१४ ॥०३

इन्द्रवायू- बलाधिदैवतं प्राणाधिदैवतम्। बृहस्पतिम्- मेधाधिदैवतम्। मित्राग्निम्- स्नेहाधिदैवतं

क्रत्वधिदैवतम्। पूषणम्- पुष्ट्यधिदैवतम्। भगम्- सौभाग्याधिदैवतम्। आदित्यान्-

अदितिरखण्डप्रकृतिः। तज्जान्। मारुतं गणम्- इन्द्रसहकारिणां प्राणविशेषाणां गणम्। आह्वये॥३॥

प्र वो॑ भ्रियन्त॒ इन्द्र॑वो मत्स॒रा मा॑दयि॒ष्णवः॑। द्र॒प्सा मध्व॑श्चमू॒षदः॑॥ १ ॥०१४ ॥०४

वः- युष्माकम्। मत्सराः- तृप्तिभूताः। मद तृप्तियोगे। मादयिष्णवः- हर्षभूताः। मदी

हर्षलेपनयोः। द्रप्साः- बिन्दुभूताः। मध्वः- मधुराः। चमूषदः- द्यावापृथिव्योः निवसन्तः।

चमूशब्दो द्यावापृथिवीनामसु पठितः । इन्द्रवः- शुष्कहृदयमपि क्लेदयन्तः । उन्दी क्लेदने । रसाः ।
प्र- प्रकर्षेण । भ्रियन्ते- अस्माभिर्धार्यन्ते ॥४॥

ईळते त्वामवस्यवः कण्वासो वृक्तबर्हिषः । हविष्मन्तो अरंकृतः ॥ १ ॥०१४॥०५

त्वाम्- भवन्तम् । अवस्यवः- रक्षकभूतदेवेच्छवः । अव रक्षणे । कण्वासः- मन्त्रविदः । कण शब्दार्थे । वृक्तबर्हिषः- देवेभ्य आवर्जितं समर्पितं दर्भासनं यैस्ते वृक्तबर्हिषः । समर्पितचित्ताकाशा इत्याध्यात्मिके । बर्हिःशब्दोऽन्तरिक्षनामसु पठितः । हिंसावर्जिता वा । बर्ह हिंसायाम् । हविष्मन्तः- वेदिस्थाग्निसमर्पणाय पुरोडाशादियुक्ता इत्याधिभौतिकम् । सर्वभूतहितरत्याख्यसङ्कल्पाय ध्यानभावनायुक्ता इत्याध्यात्मिकम् । अरंकृताः । ईलते- स्तुवन्ति ॥५॥

घृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा वहन्ति वह्नयः । आ देवान्सोमपीतये ॥ १ ॥०१४॥०६

सोमपीतये- रसानुभवाय । ये । वह्नयः- वोदृशक्तयः । ते । घृतपृष्ठाः- ज्योतिर्मयाः । मनोयुजः- मनःसमाधिसंपन्नाः । युज समाधौ । त्वा- भवन्तम् । देवान्- अन्या द्योतनशक्तीश्च । आ वहन्ति- प्रापयन्ति । ॥६॥

तान्यजत्राँ ऋतावृधोऽग्ने पत्नीवतस्कृधि । मध्वः सुजिह्व पायय ॥ १ ॥०१४॥०७

अग्ने । तान्- अमून् । यजत्रान्- यजनीयान् । ऋतावृधः- प्रकृतिनियतिवर्धकान् । पत्नीवतः- पालकयुतान् । कृधि- कुरु । सुजिह्व- शोभनवाक्संपन्न । मध्वः- मधुररसं । पायय- ताननुभावय ॥७॥

ये यजत्रा य ईड्यास्ते तै पिबन्तु जिह्वया । मधोरग्ने वर्षद्धति ॥ १ ॥०१४॥०८

ये यजत्राः- यजनीयाः । ये । ईड्याः-स्तुत्याः । ते । वषट्कृति- वषडुपलक्षितदानप्रणामान् । मधोः-
मधुरं रसम् । पिबन्तु- अनुभवन्तु ॥८॥

आकीं सूर्यस्य रोचनाद्विश्वान्देवाँ उषर्बुधः । विप्रो होतेह वक्षति ॥ १ ॥०१४ ॥०९

विप्रः- मेधावी । होता- आह्वाता । सूर्यस्य- आत्मसूर्यस्य । रोचनात्- चैतन्यज्योतिषः । उषर्बुधः-
ज्ञानोदये जागृवतः । देवान् । इह । आकीं वक्षति- आवहतीत्यर्थः ॥९॥

विश्वेभिः सोम्यं मध्वन्न इन्द्रेण वायुना । पिबा मित्रस्य धामभिः ॥ १ ॥०१४ ॥१०

अग्ने । इन्द्रेण- ऐश्वर्याधिदैवतेन । वायुना- प्राणाधिदैवतेन । मित्रस्य- स्नेहाधिदैवतस्य । जिमिदा-
स्नेहने । विश्वेभिः धामभिः- सर्वस्रोतोभिः । सोम्यम्- सौम्यम् । मधु- मधुरं रसं । पिब-
अनुभव ॥१०॥

त्वं होता मनुर्हितोऽग्ने यज्ञेषु सीदसि । सेमं नो अध्वरं यज ॥ १ ॥०१४ ॥११

अग्ने । त्वम्- भवान् । होता- देवाह्वाता । मनुः- अवबोधकः । मनु अवबोधने । हितः- सर्वभूतहितः ।
यज्ञेषु- देवपूजादानसङ्गतिकरणेषु । सीदसि- निषीदति । सः- तादृशः । त्वम् । नः- अस्माकम् ।
अध्वरम्- अहिंसाभूतं कर्म । यज- कारय ॥११॥

युक्ष्वा ह्यरुषी रथे हरितो देव रोहित । ताभिर्देवाँ इहा वह ॥ १ ॥०१४ ॥१२

अरुषीः- गतिसंपन्नाः । ऋ गतौ । रोहितः- आत्मसूर्योद्भूताः प्राणविशेषाः । रुह बीजजन्मनि ।
हरितः- आकर्षणशक्तीः । रथे- रंहणे लक्ष्यप्रापकशक्तिप्रतीकवाहने । ऋते । रथी ऋतस्य नो भवेति
श्रुतेः । युक्ष्व- योजय । युजिर् योगे । देवान्- द्योतनशक्तीः । इह- अत्र । आवह- प्रापय ॥१२॥